

Prodavači ovoce

(aneb O proměně švestek ve zlato)

Jednou o Velikonocích šli dva soukeníci z Dolního Poříčí po dřevěné lávce přes Stěnavu ke staré brance. Chtěli navštívit hroby svých příbuzných na starém hřbitově. Když přišli ke schodům k brance, které byly vytesány do skály, uviděli dva muže, jak tam prodávají sušené švestky. Protože oba soukeníci měli rodiny, koupili za pár krejcarů trochu švestek pro své děti a nejprve šli domů, aby jim pochoutku předali.

Jaké bylo jejich překvapení, když doma zjistili, že místo švestek mají v kapsách třpytivé kousky zlata. Protože byli oba poctiví, spěchali ihned zpátky k domnělým prodavačům ovoce, aby si věc vyříkali, ale místo, kde prodavači prve stáli, bylo prázdné. Zvon na kostelní věži právě odbíjel konec pašijí. Beze slova, ale nesmírně šťastní se oba soukeníci konečně vydali na hřbitov, aby se u hrobů svých příbuzných pomodlili nejen za jejich lehké spočinutí, ale také poděkovali Bohu i oběma záhadným prodavačům ovoce.

Vysvětlivky

- Pověst praví, že se událost stala neznámého roku o Velikonocích na konci pašijí.

Pašije (latinsky *passio*, tedy utrpení) v původním slova smyslu znamenají připomínku, tedy vyprávění, čtení nebo hudební ztvárnění o utrpení a smrti Ježíše Krista. Název pochází s prvního slova zpěvu evangelní liturgie, kde se praví: *Passio Domini nostri Iesu Christi secundum...* (Utrpení Pána našeho Ježíše Krista podle...). Pašije tedy předcházejí vzkříšení a čtou se na Velký pátek. Jsou také někdy nazývány Janovy pašije, protože se čtou z evangelia sv. Jana. Jelikož datum Velikonoc se každým rokem mění v závislosti na datu prvního úplňku po jarní rovnodennosti, mohli bychom přesné datum, kdy se soukeníkům přihodil zázrak, určit jenom v tom případě, kdybychom znali přesný rok a v něm pak fáze Měsíce. Rok žel není v pověsti uveden, takže nelze přesně určit, o který pátek se na konci března nebo v dubnu jedná. Jelikož se zázrak přihodil dvěma soukeníkům a soukenictví se v Broumově rozmohlo od 16. století a vrcholilo ve století 19., pověst tedy můžeme zařadit při prvním časovém odhadu někam mezi tato tři století (viz také vysvětlivky k pověsti *Potrestaná chamtivost*).

- Soukeník, je staročeský název pro řemeslníka, který na tkalcovském stavu v domácnosti či své chaloupce vyráběl sukno (plátno). V němčině se takový řemeslník nazýval *Tuchmacher* (*Das Tuch* = sukno, *Der Macher* = výrobce, odborník, machr). Soukeníci se v Českém království začali vyskytovat zhruba od 15. století, kdy se zavedl také pro nově vyučené tříletý učňovský obor. Po vyučení se pak směl stát soukeníkem pouze ten, kdo se nechal k výrobě sukna zaregistrovat v cechu, tedy ve sdružení výrobců daného výrobku či oboru. Ke konci 18. století (v době průmyslové revoluce), a v 19. století, se pak jeho výroba ve větším měřítku přesunula do nově vznikajících textilních továren. Továrník, který chtěl podnikat ve výrobě sukna či příze, však musel nejdříve získat tovární oprávnění (takzvané *privilegium*), a to obdržel od mocnářského aparátu pouze v případě, že šlo o člověka zajištěného jistým kapitálem. K nejznámějším našim soukeníkům pak patřili: Lorenz Lang (Litovel, 16. století), Alois Larisch (Krnov, zakladatel vlnářských továren roku 1862), Johan Liebig

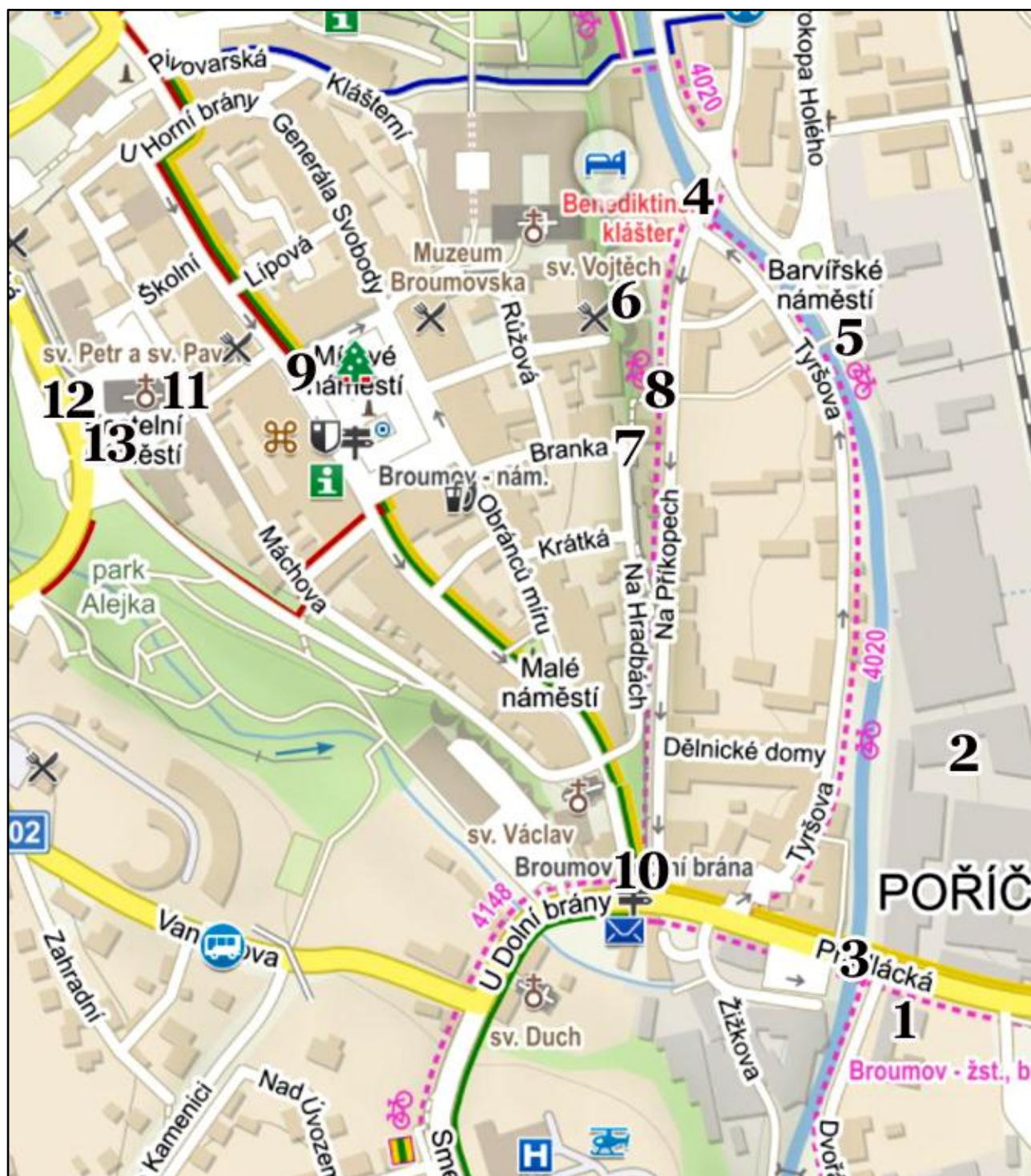
(z Broumova, který roku 1819 otevřel v Liberci textilní obchod, kde jako první prodával anglické látky typu satén, a během svého života v Liberci a okolí otevřel několik továren na výrobu tkanin, vlny a příze), Josef Edler von Schroll (rodák z Hejtmánkovic u Broumova, syn výrobce textilu Benedikta Schrolla a vnuk obchodníka s plátnem Johanna Benedikta Schrolla, zakladatel tkalcovny v Olivětíně u Broumova roku 1856, a zakladatel textilky v Broumově mezi lety 1860 - 1870). Domácí výroba sukna, převážně v pohraničí, se pak dochovala až do II. světové války.

- Soukeníci bydleli na Dolním Poříčí u řeky Stěnavy a přešli přes ni po dřevěné lávce pod městskou brankou vytesanou ve skále. Snadno určíme polohu, kde k zázraku došlo (u schodů do skály pod hradbami, na mapě č. 8, dnes Na Příkopech). Z architektury středověkého Broumova víme, že náměstí a okolí, tedy jádro Broumova, bylo ve středověku proti nepřítelům vystavěno na skalnatém a opukovém šikmém vrchu (ostrohu), a dokola bylo chráněno městskými hradbami. Vstoupit do města či odejít z města se dalo všemi čtyřmi směry. Severozápadní horní hraně města vévodila Horní brána, jihovýchodní dolní hraně města vévodila Dolní brána (na mapě č. 10). Po stranách byly na severovýchodní (na mapě č. 7) a jihozápadní hradbě branky se schodištěm. V pověsti je řeč o brance nad vytesanými schody ve skále (na mapě č. 8), takže šlo o branku na straně pod klášterem, na straně polské severovýchodní, kde také teče řeka Stěnavy. Kromě toho se podél Stěnavy, kde se dodnes nachází textilní továrna Veba (na mapě č. 2), nachází v těchto místech část Broumova, která také dodnes nese název Poříčí (tedy podél řeky, na mapě č. 1). Logicky tedy spodní část města vedle Dolní brány směrem k řece Stěnavě, se pak nazývala Dolní Poříčí. Obydlí soukeníků se muselo nacházet na levém břehu Stěnavy (ve směru toku), neboť pověst praví, že přecházeli lávku přes řeku. Zda byla lávka na jednom ze dvou míst, kde se dodnes nacházejí dva mosty přes řeku v části Poříčí (na mapě č. 3 a 4), anebo zda byla původní lávka na místě dnešní lávky přes Stěnavu pro pěší (na mapě č. 5), to už nedokážu určit. Většinou se ale stavěla novější lávka či most na místě starého, předpokládám tedy, že i dřevěná lávka, o které je v pověsti řeč, byla na jednom z těch tří míst, kde se dá přes řeku přejít i dnes. Poté, co přešli lávku přes Stěnavu, zamířili ke schodům pod brankou, aby se dostali vzhůru na náměstí, ale dole pod schody spatřili prodejce ovoce. Dnes se tato ulice pod městskými hradbami, kde jsou schody k bývalé městské brance, nazývá Na Příkopech.
- Jelikož se příběh odehrál na Velikonoce, tedy na jaře, asi těžko mohli soukeníci zakoupit švestky právě natrhané, proto koupili svým rodinám švestky sušené. Sušení ovoce do Evropy dorazilo ve středověku z východu, od Kavkazu či z Persie. Obecně by se sušenému ovoci mělo říkat bakálie, ale myslím, že se tento výraz u nás moc nepoužívá. Spíš se používá slovo křížaly, i když správně by se křížaly mělo říkat pouze sušeným stroužkům jablek, myslím ale, že se slovo křížaly spíš používá obecně pro spoustu druhů sušeného ovoce. Sušeným plátkům hrušek by se zase mělo říkat štěpány. Sušeným kuličkám vinné révy se říká rozinky či hrozinky. Zajímavostí je možná i to, že slovo švestka se nepoužívá moc dlouho. Naši dědové a jejich předci používali v minulých stoletích označení slíva či slívka (proto se destilátu říká slivovice, jen neznalec by řekl švestkovice). Zajímavostí u sušení ovoce je i to, že se z něho při sušení vytrácí kromě 7/8 vody snad jen vitamín C, ale ostatní složky, jako vitaminy A,

B a minerály, vápník, železo, hořčík, fosfor, sodík, draslík a další, v ovoci zůstanou, takže sušením ve své výživné složce ovoce takřka o nic nepřijde.

- Nejzajímavější pátrání je podle pověsti ale po starých hrobech na starém hřbitově, o kterém se pověst sice zmiňuje, ale neuvádí jeho konkrétní polohu. I tak lze pátráním přijít na to, kam soukeníci mířili. Kdyby mířili na hřbitov, který se dodnes rozprostírá vedle Hřbitovního dřevěného kostelíku Panny Marie (nad nemocnicí), určitě by z Dolního Poříčí nešli ke schodům pod branku, která vedla nahoru na náměstí, ale šli by přes Stěnavu rovnou kolem Dolní brány směrem ke Kostelu svatého Ducha, kde kdysi býval špitální hřbitov, a pak by šli vzhůru po cestě a nezacházeli by si několik set metrů ke schodům pod hradby k brance. Když tedy soukeníci po návratu pod branku nenašli prodavače ovoce, aby jim poděkovali za dar zlata, vydali se vzhůru po schodech ve skále. Pokračujeme v cestě s nimi. Schody vedou nahoru na městské hradby a kolem hladomorny nás cesta dovede přímo na náměstí (dodnes se ulička od bývalé branky nad schody směrem k náměstí jmenuje Branka). Přejdeme náměstí směrem do horního levého rohu a zde se vlevo vydejme už jen pár kroků ke starému (děkanskému) Kostelu svatého Petra a Pavla. Má se za to, že tento kostel vznikl již při založení města Broumova ve 12. století, a první písemná zmínka o kostele pochází z roku 1258, neboť je uveden v listině pražského biskupa Jana III., kde uděluje práva ke kostelu opatovi broumovského kláštera, jímž byl Martin I. Roku 1452 kostel vyhořel, roku 1456 byl opraven a vysoká věž byla přistavena roku 1477. Do dnešní podoby nechal kostel přestavět roku 1682 opat Tomáš Sartorius, který se také ke konci století dal do přestavby kláštera a klášterní zahrady. Poslední velké poškození kostela se přihodilo při požáru roku 1891 a poté jeho renesanční výzdobu provedl broumovský malíř Adolf Tinzmann. Kostel je trojlodní stavbou s vysokou hranolovou čtyřpatrovou věží, která je zakončena osmihrannou helmicí s lucernou a malou bání. Presbytář kostela je podlouhlý, pravoúhlý a je v něm kaple svatého Antonína (Paduánského), v ní je pak šestiboká sakristie. Oltář je ozdoben obrazem znázorňujícím Rozchod svatého Petra a Pavla, jeho autorem z roku 1765 je Josef Hager. Proti vchodu do kostela je dnes zrekonstruovaná zeď městských hradeb a jsou do ní zazděny náhrobní kameny s reliéfy ze 16. a 17. století, které byly do kostela přeneseny po roce 1780, kdy byl zrušen hřbitov, který se nacházel vedle kostela. Jedinou památkou na hřbitov je pak zachovaná budova fary, která je na místě bývalé hradební věže. Z historie kostela se tedy dovídáme, že oba soukeníci z pověsti mířili na starý hřbitov ke Kostelu svatého Petra a Pavla, a muselo se to přihodit před rokem 1780, než byl hřbitov zrušen.
- Sušené švestky koupili soukeníci za pár krejcarů. Název platidla krejcar pochází z německého slova Kreuzer (kříž, tedy mince s křížem). Původně šlo o minci stříbrnou (stříbrňák), která se razila od roku 1271 v jihotyrolském městě, dnes italském, Merano (provincie Bolzano). Když se v 16. století po Evropě používali zlatky (guldeny), byl poměr ke stříbrňákům, tedy krejcarům, 1 : 60 (1 gulden = 60 krejcarů = 240 až 252 feniků). V českých zemích byl krejcar zaveden roku 1561 za vlády Ferdinanda I. Jako drobná mince platil v habsburské monarchii až do roku 1892, kdy byla měnová reforma na rakouské koruny. Mezitím se od roku 1857 změnil kurz mezi zlatkou a stříbrňákem, tedy mezi guldenem a krejcarem z 1 : 60 na 1 : 100. Zároveň se kvůli úspoře stříbra přešlo na bronz,

takže krejcary byly později bronzové a později měděné (meďáky). Výše jsme se z historie dověděli, že hřbitov u kostela byl zrušen roku 1780 a teď, že krejcary byly zavedeny roku 1561. Z toho vyplývá další upřesnění, že se událost v pověsti odehrála mezi lety 1561 - 1780, neboť soukeníci platili krejcary a šli na starý hřbitov ke kostelu.

- 1 - Dolní Poříčí
- 2 - areál textilních závodů Veba
- 3 - současný větší most přes Stěnavu
- 4 - současný menší most přes Stěnavu
- 5 - současná lávka pro pěší přes Stěnavu
- 6 - hradby na skalním ostrohu
- 7 - pravděpodobné umístění středověké vstupní (SV) Branky do města

- 8 - schody z Dolního Poříčí vytesané do skály k městské brance na hradbách
- 9 - cesta od městské branky přes náměstí směrem ke starému hřbitovu u Kostela svatého Petra a Pavla (v levém horním rohu náměstí se zahrulo vlevo)
- 10 - Dolní brána (vstup či výstup z města pro pěší i povozy)
- 11 - Kostel svatého Petra a Pavla
- 12 - zazděné náhrobky ze starého hřbitova před vchodem do kostela v hradební zdi
- 13 - kostelní fara, pozůstatek starého hřbitova

mince 20 stříbrných krejcarů z roku 1844 s vyobrazením českého krále Ferdinanda V. (Dobrotivého)

mince 20 stříbrných krejcarů z roku 1813 s vyobrazením českého krále Františka I. (Rakouského)

vpravo a dole: Starý kamenný menší most přes Stěnavu pod klášterem (na mapě č. 4)

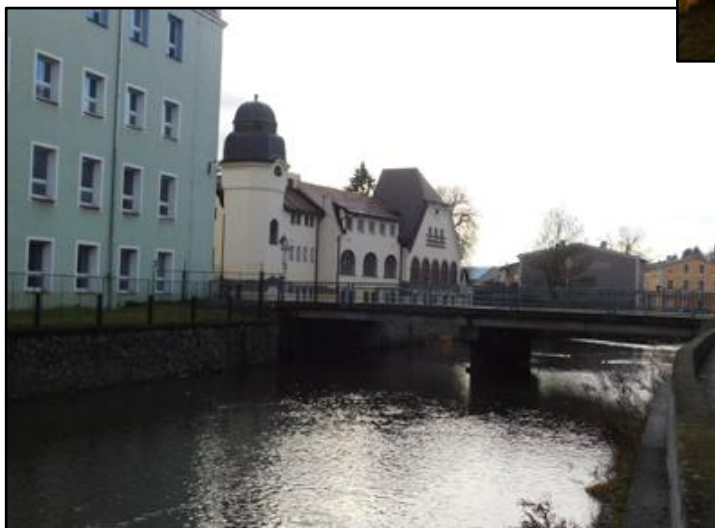

vlevo: Současná lávka přes Stěnavu u areálu textilní továrny Veba (na mapě č. 5)

vpravo: Současná lávka přes Stěnavu u areálu textilky Veba, na pozadí klášter (na mapě č. 5)

nahoře a vpravo: Současný větší most přes Stěnavu u továrny Veba (na mapě č. 3)

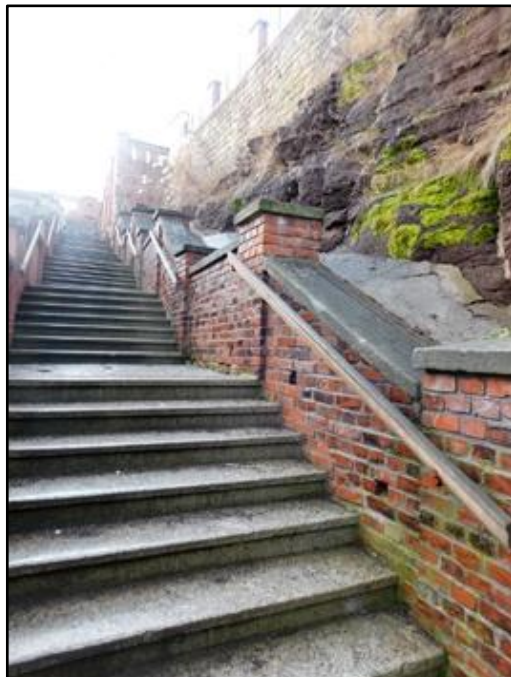

vpravo: Hladomorna na hradbách v místě, kde kdysi stávala vstupní branka (na mapě č. 7)

vpravo: Soudobé schodiště vedoucí podél skály na hradby do míst bývalé vstupní středověké branky (na mapě č. 8 a 7)

Vyhlídková věž - Věž, která dodnes uzavírá konec ulice Na Brance, hrála důležitou úlohu v hradebním systému středověkého Broumova. Mimo jiné chránila východní úsek městských hradeb a také přístup k brance, kterou se scházelo na předměstí směrem k městské lázni - odtud branka získala svůj název "lázeňská." Dříve k hradební věži přiléhala přístavba, kterou se procházelo ke schodišti. Tento "Dům na brance" sloužil ke kontrole poměrně frekventovaného vstupu do města. V r. 1885 se za purkmistra J. Suidy město rozhodlo provést úpravu věže podle návrhu architekta K. Wischina. Došlo ke zboření zmiňované přístavby a na jejím místě bylo postaveno nové cihlové dvouramenné schodiště. Původní gotické točité schodiště (v pověsti uváděné jako schody vytesané do skály), bylo zasypáno a přístup do dolních prostor věže byl potom možný pouze otvorem seshora. Zbytek věže, upravený na vyhlídkovou terasu, byl opatřen cihlovou parapetní zdí. V té době se začalo říkat věži "Hladomorna." Při boření přízemí věže byla totiž odkryta kamenná deska, kde podle svědeckých výpovědí na dně sklepa ležely lidské kosti. Ovšem jediná zmínka o využití věže jako vězení pochází z roku 1680, kdy zde bylo krátce drženo několik vzbouřených sedláků - účastníků poddanského povstání proti klášterní vrchnosti.

vlevo: Když soukeníci v pověsti přešli po lávce přes Stěnavu a vyšli po schodišti nahoru ke vstupní brance do města, poté přešli náměstí, za kterým se dali vlevo ke Kostelu svatého Petra a Pavla, u kterého byl starý hřbitov, kam podle pověsti soukeníci směřovali (na mapě č. 11)

nahoře a vpravo: Hřbitov vedle děkanského římskokatolického Kostela svatého Petra a Pavla byl zrušen roku 1780, dodnes hřbitov připomíná fara a dochované náhrobní středověké desky, které byly po zrušení hřbitova zazděny do zdi kostela (nahore) a do městských hradeb (vpravo). Náhrobní deska zazděná v kostelní zdi připomíná smrt městského radního z roku 1657 (na mapě č. 12 a 13)

na další stránce: Vnitřek Kostela svatého Petra a Pavla při nedělní mši

Milan Škoda (02. 01. 2022)

- průvodce Broumovskem <http://www.milan-skoda.cz/broumovsko.htm>

- facebook <https://www.facebook.com/milan.skoda.9862/>

zdroj: Broumovsko v pověstech v převyprávění od Evy Koudelkové

zdroj: městská naučná cedule u Hladomorny

zdroj: Wikipedie

fotografie: Milan Škoda